

УДК 811.111'373.43'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-20>

**ОПИС ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СИНОНІМІЧНИХ
ТА АНТОНІМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ
НЕОЛОГІЗМІВ НА ПРИКЛАДІ ТЕЗАУРУСНОГО МЕТОДУ
ТА МЕТОДУ КІЛЬКІСНОГО АНАЛІЗУ**

**DESCRIPTION OF THE LINGUISTIC ANALYSIS OF SYNONYMOUS
AND ANTONYMIC CONNECTIONS IN THE SPHERE
OF COMPUTER NEOLOGISMS USING THE THESAURUS METHOD
AND THE METHOD OF QUANTITATIVE ANALYSIS**

Кирикилиця В. В.,*orcid.org/0000-0002-0663-7462**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки***Шевчук Т. Р.,***orcid.org/0000-0002-6341-306X**асистент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки***Ясінська О. В.,***orcid.org/0000-0002-6902-6079**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У статті детально описано лінгвістичний аналіз синонімічних та антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів на прикладі тезаурусного методу та методу кількісного аналізу. Розглянуто важливі проблеми, специфіку вже існуючих поглядів науковців в галузі даного наукового дослідження. Окреслено позицію відомих лінгвістів щодо необхідності розмежування даних лінгвістичних аспектів. Визначено різні підходи до здійснення опису лінгвістичного аналізу щодо даної наукової розвідки. Представлено поділ аспектів дослідження за значенням і лінгвістичною сутністю. Доведено, що лексична одиниця має двостороннє явище. Використано набір конкретних методів, що дозволило якісно здійснити наукове дослідження та обґрунтовано представити його результати. Закцентовано увагу на труднощах, які виникають при складанні тезаурусу кібернеологізмів. Представлено алгоритм тезаурусного моделювання комп'ютерних неологізмів. Доведено, що метод тезаурусного моделювання може бути здійснений лише через кіберблоки. Висвітлено той факт, що одиниці будь-якого мовного рівня мають сталі для певного періоду кількісні показники їхнього застосування. Визначаються перспективи подальшого дослідження цієї наукової проблеми, які полягають у необхідності та потребі значних різногалузевих колективів науковців для розвитку даної наукової проблематики. Розглянуто методологічні засади тезаурусного підходу виявлені при характеристиці словникових дефініцій і встановленні синонімічних та антонімічних особливостей досліджуваних кібернеологізмів в англомовному середовищі. Проаналізовано проблеми неології, зокрема виявлення нових слів та правильне розуміння їх значення, формування нових тенденцій розвитку мови на основі нових мовних одиниць, визначення способів їх утворення, перекладу та лексикографічного опису. Висвітлено питання синхронного огляду англійської неології. Доведено той факт, що за джерелами формування, способами номінації, комп'ютерна сфера сучасної англійської мови є досить складною. Закцентовано увагу на важливій ролі екстралінгвістичного фактору при побудові лексичної системності англійської мови. Розроблено тезаурусну модель синонімічно-антонімічних взаємозв'язків між кібернеологізмами у кіберблоці.

Ключові слова: лінгвістичний аналіз, тезаурусний метод, метод кількісного аналізу, кібернеологізми, наукові підходи, кіберблоки, моделювання.

The article describes in detail the linguistic analysis of synonymous and antonymous relationships in the field of computer neologisms using the thesaurus method and the method of quantitative analysis. Considered important problems, specifics of already existing views of scientists in the field of this scientific research. The position of famous linguists regarding the need to distinguish these linguistic aspects was outlined. Different approaches to the implementation of the description of the linguistic analysis in relation to this scientific research have been determined. The division of research aspects by meaning and linguistic essence was presented. It was proved that the lexical unit has a bilateral phenomenon. A set of specific methods was used, which made it possible to qualitatively carry out scientific research and reasonably present its results. Attention was focused on the difficulties that arise when compiling a thesaurus of cyberneologisms. An algorithm for the thesaurus modeling of computer neologisms was presented. It has also been proven that the thesaurus modeling method can be implemented only through cyberblocks. The fact that the units of any language level have fixed quantitative indicators of their use for a certain period was highlighted. Prospects for further research of this scientific problem were determined, which consist in the necessity and need of significant multidisciplinary teams of scientists for the development of this scientific issue. The methodological principles of the thesaurus approach were examined, revealed when characterizing dictionary definitions and establishing synonymous and antonymic features of the investigated cyberneologisms in the English-speaking environment. The problems of neology are analyzed, in particular, the identification of new words and the correct understanding of their meaning, the formation of new trends in language development based on new linguistic units, the determination of methods of their formation, translation and lexicographic description. The issue of simultaneous review of English neology was highlighted. The fact has been proven that the computer sphere of the modern English is quite complex in terms of sources of formation, methods of nomination. Attention was focused on the important role of the extralinguistic factor in the construction of the lexical system of English. A thesaurus model of synonymous-antonymous relationships between cyberneologisms in the cyber block has also been developed.

Key words: linguistic analysis, thesaurus method, method of quantitative analysis, cyberneologisms, scientific approaches, cyberblocks, modeling.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку філологічної науки актуальне когнітивне дослідження мови, метою якого є розуміння того, як здійснюються процеси сприйняття, категоризації та осмислення світу, як відбувається накопичення знань, які системи забезпечують різні види діяльності інформацією.

Природа мовної номінації особливо яскраво і виразно проявляється при розгляді тих лексичних явищ, що порівняно недавно з'явилися в мові, адже вони виявляють ті риси, які ще не закріпилися, які продовжують функціонувати, набуваючи щоразу нових відтінків. Із функціональної погляду словниковий фонд мови репрезентує сукупність номінацій. Зважаючи на те, що номінація – необхідний компонент комунікації і регуляції, наявність підсистеми номінації обов'язкова для кожної мови.

Особливий статус у цьому контексті посідають неолексеми, або так звані інноваційні лексеми тих сфер, які сьогодні мають мегашвидкі темпи розвитку, зокрема комп'ютерні технології. Зростання кількості нових номінацій призвела до появи нової науки – неології, яка займається пошуком нових слів, їх класифікацією, аналізом факторів та способів їх утворення.

Серед проблем та завдань неології можна виділити такі: виявлення нових слів та правильне розуміння їх значення, формулювання нових тенденцій розвитку мови на основі нових мовних одиниць, визначення способів їх утворення, перекладу та лексикографічного опису.

Синхронний огляд англійської неології комп'ютерної сфери дає виразне уявлення про те, наскільки складна вона й різноманітна за джерелами формування, за часом появи окремих кібернеологізмів і цілих кібернеологічних систем, а також способами номінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для комплексного лінгвістичного опису кібернеологічних одиниць важливо поставити у дослідженні ті завдання, успішне виконання яких неможливе без надійних методологічних засад. Здійснюючи аналіз інноваційних лексем у номінативному (функціональному) аспекті, зокрема в синонімічних та антонімічних зв'язках, необхідно підібрати адекватні методи системного опису цих мовних одиниць.

Метод як спосіб опису – це манера викладу отриманих результатів і ведення доказів, зовнішня форма того чи того прийому і методики аналізу. Аспекти дослідження розрізняються

за своїм значенням і лінгвістичною сутністю, завдяки чому виділяють: 1) власне лінгвістичні методи; 2) запозичені методи-аспекти. Лінгвістичний метод зазвичай трактують як власний науково-дослідний метод, застосований у лінгвістиці [1, с. 31; 2].

Найперше важливо виокремити ті лінгвістичні підходи, на яких як на складових ґрунтіється обрана методика дослідження. Серед них першорядну роль відіграє структурний підхід, що дозволяє аналізувати лексичні одиниці в синхронному аспекті, його семантичну структуру, парадигматику і синтагматику [4, с. 289].

Саме системний підхід до вивчення мовних явищ, започаткований структуралістами, є одним із основоположних принципів сучасної лінгвістики.

Присутній у дослідженні і логіко-семантичний підхід до вивчення неологічної лексичної системи англійської мови, де головне завдання відводиться аналізу зв'язку та співвіднесенню мови з позамовною реальністю, що на сьогодні залишається одним із важливих напрямів лінгвістичних студій.

Комунікативно-функціональний підхід зумовлений тим, що на сучасному етапі світова лінгвістична парадигма переорієнтувалася в бік комунікативно-функціонального дослідження мовних явищ, і дедалі частіше мовознавці говорять про необхідність звернення до вивчення мови (мовного коду) у процесах комунікації.

Керуючись тим, що лексичні інновації одночасно стають об'єктом уваги семасіології та ономасіології, при науковому описі кібернеологізмів застосовано також семасіологічний та ономасіологічний підходи. Поява у слова нового значення з позиції семасіології сприймається як процес семантичної деривації, що ґрунтується на структурних зв'язках мови.

З іншого погляду – ономасіологічного – нове значення слова є результатом когнітивної мислетворчої діяльності номінатора, який, спираючись на власне пізнання навколишньої дійсності і чуттєвий досвід, здійснює вторинну номінацію, пов'язуючи нове поняття з мовною картиною світу на основі метафоричного чи метонімічного перенесення. Як стверджують дослідники, об'єднання двох підходів дозволяє ширше і повніше досліджувати лексичні інновації [1, с. 32; 2]. Такі погляди відповідно представлені в структурній і когнітивній лінгвістиці.

Так, представники структурної лінгвістики мовні одиниці розглядають на синхронному рівні на основі зв'язків і відношень між ними, а лексичне значення слова репрезентують як деяку ієрархічну багатокомпонентну модель [1, с. 32; 2].

Зауважимо, що лексична одиниця репрезентує двостороннє явище, нерозривне поєднання структури і втіленої ідеї, що зумовлює двоаспектність методів аналізу семантики в цілому. Такий двосторонній підхід допомагає повніше розкрити значення слів і вказати механізми і моделі їхньої сполучуваності. Так, когнітивістика допомагає показати семантичну деривацію в динаміці, а структуралізм дає повніший і чіткий набір характеристик фрейма.

Не менш важливий у лінгвістичному дослідженні й антропоцентричний підхід, що зумовлює інтерес до вивчення людського фактора в мові і навпаки – відображення лінгвотрасами діяльності і світогляду індивіда. Це виразно відображено на функціонуванні в лексичному пласті нових номінацій на позначення комп'ютерних реалій, що особливо пов'язане з технологічною діяльністю людини.

На основі запропонованих підходів у монографії для лінгвістичного аналізу явищ синонімії та антонімії у сфері кібернеологізмів англійської мови використано набір конкретних методів, що дозволяють якісно здійснити наукове дослідження та обґрунтувати його результати. Підбір інтегрованої методології відіграє головну роль у потрактуванні емпіричного матеріалу, адже на основі вдало підібраних лінгвометодів можливо об'єктивно оперувати гіпотезами та робити власні наукові судження.

Поряд із загальними методами наукового пізнання (описом, спостереженням, узагальненням, індукцією, дедукцією) використано ті лінгвістичні методи, які слугують надійним підґрунтям для мовознавчих пошуків у сфері кібернеологічної системи англійської мови.

Метою даної статті є обґрунтування специфіки опису лінгвістичного аналізу синонімічних та антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів на прикладі тезаурусного методу та методу кількісного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Тезаурусний метод. Методологічні засади тезаурусного підходу виявлені при характеристиці словникових дефініцій і встановленні синонімічних та антонімічних особливостей досліджуваних кібернеологізмів в англомовному середовищі. При побудові системи кібернеологізмів потрібно враховувати, на нашу думку, логічну і лексичну системність. Дослідники зазначають, що логічна системність – основний фактор, що пов'язує окремі слова у систему, що ґрунтується на загальності понять. Лексична системність представляє використання однакових морфем, слів і словосполучень для вираження одного класифікаційного рівня. Важливу роль при побудові такої системи відіграє й екстралінгвістичний фактор – дійсність, згідно з потребами якої реалізовується розвиток і функціонування лінгво-системи [5, с. 106].

Спостерігаємо таку тенденцію, що в системі вивчення лінгвоявищ метод прямого спостереження змінюється системно-модельним підходом, який дозволяє проникнути у внутрішню структуру досліджуваних об'єктів [5, с. 106].

Сьогодні метод тезаурусного моделювання набуває більшого значення як у вітчизняній, так і в зарубіжній лексикографії. Зважаючи на те, що одним із найбільш актуальних напрямів є тезаурусний опис терміносистем, доцільним у цьому контексті вбачаємо і дослідження кібернеологічних явищ через тезаурусне моделювання. Термін (у нашому випадку кібернеологізм – Я. О.) як двостороння знакова одиниця, нерозривно пов'язаний із мисленням, яке відображає динамічний процес пізнання людиною дійсності і формує знання індивіда. У плані вираження термін має звукову оболонку, а в змістовому плані – поняття. Для того, щоб об'єднати ці дві сторони знака і завдяки цьому пізнати дійсність, відображену в мові, можна використовувати тезаурусний метод, який групує слова за семантичною подібністю і створює систему, аналогічну системі дійсності [1, с. 36; 2].

Тезаурус – 1) словник, у якому максимально повно представлені всі слова мови з великою кількістю їх використання в текстах; 2) ідеографічний словник, у якому показані семантичні відношення (родові, синонімічні тощо) між словами. Тезаурус – одна із можливих моделей семантичної системи лексики; практично – засіб збагачення індивідуального письмового словника, у широкому значенні – весь об'єм знань, накопичених людством. У межах нових концептуальних досліджень можна охарактеризувати тезаурус як систему родо-видових концептуальних зв'язків [5, с. 106]. З одного боку, тезаурус – описовий словник, інструмент пошуку, він повинен містити всі можливі випадки слововживання, його синоніми. З іншої сторони, тезаурус – нормативний словник професійної лексики. Стандартний тезаурус аналогічний тлумачному словнику.

Доведено, що тезаурус створює компактне представлення семантичного простору мови в системних відношеннях у ній і дозволяє спостерігати рівневу організацію лексики (роль ключових слів у сегментації семантичних полів [5]. Дослідники переконані, що в тезаурусі класифікують не лише терміни, але й семантичні відношення, оскільки їх диференціація зумовлює класифікацію [1, с. 37; 2; 3]. Тезаурусний прийом передбачає використання словникових дефініцій як особливого методологічного прийому опису лексичної семантики [1, с. 37; 2; 3].

Таким чином, якщо нам потрібно створити тезаурус будь-якої галузі знань, то необхідно виділити із корпусу текстів терміни, встановити між ними семантичні. Отже, тезаурус – це максимально повний об'єм лексики, організований за тематичним принципом із відображенням певного набору базових семантичних відношень. Тезаурусний опис лексичної системи вимагає її систематизації. Крім того, тезаурус – модель мови науки, а не лише її словника, і більше того – модель структури відповідної галузі знань [1, с. 37; 2; 3].

Тезаурусно-сіткова методика, застосована для побудови моделей кіберблоків англійського словникового фонду, дозволяє простежити синонімічні й антонімічні зв'язки, гіперо-гіпонімічні відношення, а також нові для англійської неології семантичні відношення.

Як зазначають лінгвісти, важливим моментом при побудові тезаурусу виступає розуміння основних цілей дослідження, тобто виділення всіх лексем, що належать певній предметній області, а також встановленні ієрархії відношень, що пов'язують слова в одну систему [5].

У нашому дослідженні основні труднощі при складанні тезаурусу комп'ютерних неологізмів пов'язані передовсім із визначенням меж між кібернеологізмом і не-кібернеологізмом, побудові логіко-понятійної сфери кібернеології. Кібернеологізми фіксуємо, накопичуємо їх і паралельно втілюємо формування логіко-понятійної схеми. Важливий також правильний вибір лексичного моделювання кіберблоків.

Представляємо орієнтовний алгоритм тезаурусного моделювання кібернеологізмів:

- слово-неологізм розглядаємо як систему, сукупність компонентів (розуміння від частини до цілого і навпаки);
- слово розділяємо на словоутворювальні елементи;
- у кібернеологізмі виявляємо багатоскладність компонентів і зв'язків;
- компоненти нового слова досліджуємо за допомогою семантичного й етимологічного ключів;
- визначаємо зміст кожного елемента слова, доводимо розбіжність і подібність між елементами;
- уточнюємо основні ознаки кібернеологізму за складом і розташуванням у лексичній системі;
- встановлюємо значення кібернеологізму в діалектному зв'язку із суміжними галузями, виявляємо позаконтекстні зв'язки, які виходять за рамки предметної області;
- з'ясовуємо розташування лексеми в лінгвосистемі англійської мови.

Отже, метод тезаурусного моделювання (тезаурусний метод) включає дослідження кібернеологізмів, установлення семантичних відношень між ними (зокрема синонімічних й антонімічних) і побудову тезаурусних моделей через кіберблоки.

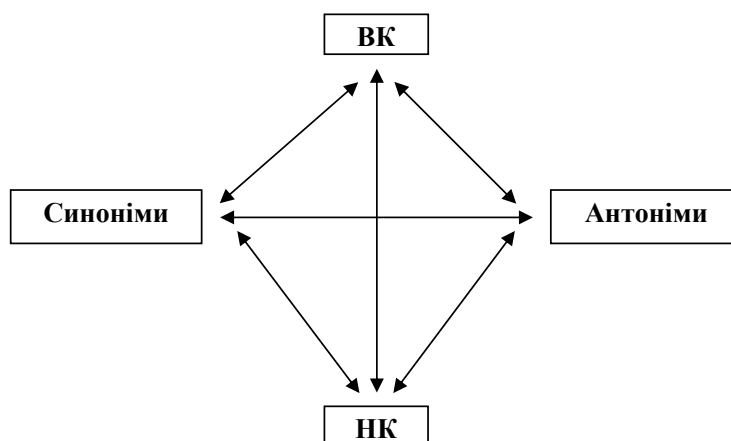

Рис. 1. Тезаурусна модель синонімічно-антонімічних взаємозв'язків між кібернеологізмами у кіберблоці

Стрілками на рис. 1 показані відношення між лексемами тезаурусної моделі. Вертикальна вісь поєднує ті кібернеологізми, що розташовані вище (ВК) і нижче (НК). На горизонтальній осі розміщені синоніми та антоніми, пов'язані з кібернеологізмами, розміщеними семантично вище і семантично нижче. Зауважимо, що ці тезаурусні моделі зазвичай відкриті, що свідчить про їх потенційні можливості і розвиток.

Насамкінець необхідно підсумувати, що тезаурусний метод найбільш ефективний при розв'язанні завдань формалізації семантики багатозначних лінгвоодиноць, їхньої систематизації та класифікації.

Метод кількісного аналізу. Кількісний метод у лінгвістиці зводиться передовсім до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць. Математичні, зокрема статистичні методи, мають самостійну цінність у дослідженні мови і, крім того, можуть входити як складова частина інших методів. Останнім часом застосування цих методів до вивчення мовного матеріалу значно зросло, і можна говорити, що в математичній лінгвістиці виокремилися два розділи, або напрями, – лінгвостатистика і стилестатистика. Основна увага лінгвостатистики звернена на дослідження того, що в мові визначається правом вибору мовця, а що зумовлено її іманентною структурою і як ці два параметри кількісно співвідносяться між собою. Виявляється, що одиниці будь-якого мовного рівня мають сталі для певного періоду кількісні показники їхнього використання. Подібність між членами одного мовного колективу полягає не тільки в тому, які мовні одиниці (фонема, лексеми, граматичні форми і синтаксичні конструкції) вони використовують, а й у тому, як часто вони їх вживають. Це зумовлено тим, що сьогодні перед лінгвістикою поставлене основне завдання – позначення кількісної сторони мови і мовлення, кількісних закономірностей, пов'язаних із функціонуванням і розвитком мовної структури.

Як зазначають дослідники, важко знайти лінгвістичну роботу, у якій непотрібні були елементарні підрахунки. Кількісні методи допомагають правильно організувати лінгвістичні спостереження, забезпечити надійність, точність, достовірність висновків у науці про мову. Ці методи ввійшли до мовознавчої практики, а лінгвістична статистика як наука існує ось уже 40 років [1; 2; 6, с. 139].

Висновки. У зв'язку з цим формування статистичних вибірок під час опрацювання великого масиву лексики актуальне. Лише завдяки кількісному підходові можна одержати нові дані або перевірити набуті знання про лінгвістичний об'єкт, коли дослідник переконаний в імовірнісній природі лінгвістичного об'єкта і ставить перед собою завдання описати його в кількісних показниках [1; 2; 7, с. 132].

Можливість використання кількісних методів у мовознавстві ґрунтується на особливостях будови мови та мовлення. Можна вказати на декілька факторів, що дають змогу застосовувати кількісні методи при дослідженні мовних і мовленнєвих даних:

- 1) дискретність одиниць;
- 2) масовість мовних одиниць (а у мовленні практично нескінченний ланцюжок);
- 3) повторюваність їх у висловлюваннях;
- 4) можливість вибору певного елемента з ряду однорідних.

Основним завданням статистичної лінгвістики є застосування кількісних методів для розкриття закономірностей функціонування одиниць мови у мовленні [1; 2; 6, с. 140; 7].

Розпочинаючи статистичне дослідження матеріалу, мовознавець повинен чітко дати відповідь принаймні на три питання: що є об'єктом дослідження, із якою метою виконує аналіз, які методи застосовує для розрахунків. Зважаючи на те, що всі рівні мовної системи підпорядковані дії статистичних законів, підрахункам можуть підлягати одиниці будь-якого рівня – фонема або звуки, склади, морфеми, лексеми, словосполучення, синтаксичні конструкції тощо (у нашому випадку – лексичні одиниці).

При застосуванні кількісного методу необхідно враховувати обсяг досліджуваного матеріалу для одержання статистично об'єктивних результатів, обчислення статистичних характеристик, зіставлення статистичних параметрів різних сукупностей, статистичних методів визначення зв'язку досліджуваних одиниць у сукупності. При використанні методу кількісного аналізу обстеження лексичного масиву певної мовної системи необхідно керуватися поняттям “генеральної сукупності”, одним із важливих понять математичної статистики. Генеральною сукупністю називають однорідний масив деяких одиниць, які належить обстежити.

Обсяг і характер генеральної сукупності залежить від завдання дослідження [1; 2; 7, с. 138].

У випадку дослідження нами тенденцій комп'ютерної неології англійської мови генеральною сукупністю буде слугувати повний фактаж кібернеологізмів цієї мови.

Зрозуміло, що чим більший обсяг досліджуваного матеріалу, тим точнішими будуть його результати. Але не потрібно досліджувати нескінченну кількість фактажу. Достатньо визначити той мінімум, який був би необхідним для одержання надійних і виправданих результатів.

Отже, застосування у дослідженні методу кількісного аналізу дозволило з'ясувати питому вагу неологізмів сфери комп'ютерних технологій у межах виділених кіберблоків, встановити та підрахувати слоти, які синонімізують або антонімізують, а також розробити табличні дані їх спорідненості та розбіжності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ясінська О. В. Комп'ютерні неологізми сучасної англійської мови: синонімічні та антонімічні зв'язки: монографія. Луцьк: Вежа – Друк, 2019. 184 с.
2. Ясінська О.В. Концептуалізація синонімічно-антонімічних зв'язків у сфері комп'ютерних неологізмів сучасної англійської мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ясінська Оксана Володимирівна. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2013. 214 с.
3. Radavska O.M., Shevchuk T.R., Yasinska O.V. Difficulties of Modern English Translation Terminology. Equivalence *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 1 (208). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 302–306.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : навчальний посібник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
5. Yasinska O. Cybernetics Is the Important Source of the Modern English Lexical Replenishment. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Філологічні науки)*. 2013. № 17 (266). С. 106–108.
6. Заяць В.М. Підходи до побудови систем захисту інформації від несанкціонованого доступу. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка” (Інформаційні системи та мережі)*. 2008. № 631. С. 138–147.
7. Заяць В. М. Аналіз динаміки та умов стійкості дискретних моделей коливних систем. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка” (Інформаційні системи та мережі)*. 2004. № 519. С. 132–142.